

**WSZYSTKO,
CO TRZEBA WIEDZIEĆ!**

- jak podejmować decyzje nieobojętne etycznie?
- zasadność procedur w służbie zdrowia
- wyzwania etyczne w opiece nad osobami z demencją

Michael Dunn, Tony Hope

ETYKA MEDYCZNA

Tłumaczenie Eleonora Bielawska-Batorowicz

> KRÓTKIE
WPROWADZENIE

ETYKA MEDYCZNA

> KRÓTKIE
WPROWADZENIE

WYDAWNICTWO
UNIWERSYTETU
ŁÓDZKIEGO

Michael Dunn, Tony Hope

ETYKA MEDYCZNA

Tłumaczenie Eleonora Bielawska-Batorowicz

Original English
language edition by

OXFORD
UNIVERSITY PRESS

> KRÓTKIE
WPROWADZENIE

Łódź 2020

Tytuł oryginału: *Medical Ethics: A Very Short Introduction*

Rada Naukowa serii *Krótkie Wprowadzenie*

*Jerzy Gajdka, Ewa Gajewska, Krystyna Kujawińska Courtney
Aneta Pawłowska, Piotr Stalmaszczyk*

Redaktorzy inicjujący serii *Krótkie Wprowadzenie*

Urszula Dzieciatkowska, Agnieszka Kałowska

Tłumaczenie

Eleonora Bielawska-Batorowicz

Redaktor Wydawnictwa UŁ

Joanna Balcerak

Skład i łamanie

Munda - Maciej Torz

Projekt typograficzny serii

Tomasz Przybył

Projekt okładki

krzysztof de mianiuk

Medical Ethics: A Very Short Introduction was originally published in English in 2018.

This translation is published by arrangement with Oxford University Press.

Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego is solely responsible for this translation from the original work and Oxford University Press shall have no liability for any errors, omissions or inaccuracies or ambiguities in such translation or for any losses caused by reliance thereon

© Michael Dunn and Tony Hope 2018

The moral rights of the authors have been asserted

© Copyright for this edition by Uniwersytet Łódzki, Łódź 2020

© Copyright for Polish translation by Eleonora Bielawska-Batorowicz, Łódź 2020

Publikacja sfinansowana ze środków Wydawnictwa Uniwersytetu Łódzkiego

Wydane przez Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego

Wydanie I. W.09348.19.0.M

Ark. wyd. 6,5; ark. druk. 10,625

Paperback ISBN Oxford University Press: 978-0-19-881560-0

ISBN 978-83-8142-970-2

e-ISBN 978-83-8142-971-9

Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego

90-131 Łódź, ul. Lindleya 8

www.wydawnictwo.uni.lodz.pl

e-mail: ksiegarnia@uni.lodz.pl

tel. (42) 665 58 63

*Książkę dedykujemy naszym rodzicom,
Karen i Grahamowi Dunn
oraz Marion i Ronaldowi Hope,
którym zawdzięczamy nasze zamiłowanie
do czytania i myślenia*

Spis treści

Podziękowania	9
Spis ilustracji	11
Jak podejmować nieobojętne etycznie decyzje?	
Przedmowa do wydania polskiego	13
1. Dlaczego etyka medyczna jest ekscytująca	17
2. Wspomagane umieranie: dobra praktyka medyczna czy morderstwo?	27
3. Narzędzia rozumowania	43
4. Ludzie, którzy jeszcze nie istnieją	59
5. Niespójności w kwestii zaburzeń psychicznych	71
6. Pomaganie osobom pomagającym	79
7. Wprowadzanie sprawiedliwych procedur	93
8. W jaki sposób współczesna genetyka stawia wyzwania tradycji poufności	107
9. Kultura, zgoda na badania i lokalna społeczność	119
10. Rzut oka w przyszłość	133
Przypisy i bibliografia	139
Literatura zalecana	143
Indeks	165

Podziękowania

Tony Hope dziękuje:

MTV Hart oraz Royal Shakespeare Company za wprowadzenie w problematykę filozofii; Jonathanowi Gloverowi za ćwiczenia z filozofii, które należały do najbardziej stymulujących intelektualnie doświadczeń życiowych.

Mike'owi Gaze, promotorowi rozprawy doktorskiej, za pokazanie, w jaki sposób nauki eksperymentalne oraz idee teoretyczne mogą twórczo współdziałać.

Rosamond Rhodes i jej kolegom z Mount Sinai Medical School w Nowym Jorku za doroczne konferencje, które stanowiły krytyczne, ale i wspierające forum umożliwiający rozwijanie niektórych idei przedstawionych w tej książce.

Arthurowi Kuflik za ostre i jednoznaczne komentarze na temat wstępnej wersji maszynopisu pierwszego wydania, dzięki którym wprowadzono wiele korzystnych zmian.

Swojej żonie Sally, córkom Katy i Beth oraz zięciowi Johnowi Coull, za ich wsparcie, dyskusje, inspiracje.

Obaj autorzy chcieliby podziękować: Tomowi Douglasowi, Josie Fielding, Helen Firth i Mike'owi Parkerowi za ich cenne rady dotyczące pierwszego wydania książki.

Wiedzy, a także inspiracji dostarczały nam dyskusje z wieloma kolegami i przyjaciółmi. Byli wśród nich między innymi: Nancy Berlinger, Jacqueline Chin, Isabel Clare, Nina Dunn, Kyle Edwards, Michael Gusmano, Tony Holland, Jonathan Ives, Camillia Kong, Gulamabbas Lakha, John McMillan, Leah Rand, Julian Savulescu, Mark Sheehan, Abbe-Marie Slowther,

Anne Stewart, Jacinta Tan, Mimi Zou (i inni członkowie Ethox Centre i Uehiro Centre).

Dziękujemy pracownikom Oxford University Press, którzy umożliwili publikację tej książki, udzielali nam rad i wsparcia oraz anonimowemu recenzentowi. Wyrażamy również wdzięczność dla personelu Oxford Wine Café w Jerychu, w Oksfordzie, który zapewnił nam przestrzeń i napoje, niezbędne do prowadzenia niekończących się dyskusji w czasie pisania tej książki.

Spis ilustracji

1. Jesteś jeżem czy lisem?	19
(a) iStock.com/GlobalP; (b) ZoranOrcik/Shutterstock.com	
2. Strzeż się fałszywej logiki	28
© Carol Lay	
3. Równia pochyła	56
Katsuhiko Yamanashi / Sebun Photo / amana images / Getty Images	
4. Adopcja vs. rozród wspomagany	62
5. But na wysokim obcasie	72
Brand X Pictures / Stockbyte / Getty	
6. Mak pamięci	83
NearTheCoast.com / Alamy Stock Photo	
7. Okładka <i>Saved</i>	94
Udostępnione przez: Grand Central Publishing, oddział Hachette Book Group USA Inc.	
8. Jazda na rowerze w tandemie	102
9. Dziedziczenie autosomalne recesywne	109
10. Para z niemowlęciem	109
11. Formularz świadomej zgody	123
Przedruk za zgodą Health Research Authority. Uwaga: ten formularz należy traktować jako przykładowy. Najnowsza wersja jest dostępna na https://www.hra.nhs.uk/	
12. Zaangażowanie społeczności	127
Zdjęcie: Jantina de Vries	

Jak podejmować
nieobojętne etycznie decyzje?

Przedmowa do wydania polskiego

Zdrowie i jego ochrona wzbudzają nieustanne zainteresowanie, są ważnymi kwestiami społecznymi i politycznymi, stanowią obszar badań naukowych, tak w medycynie, jak i w naukach społecznych. Stanowią także zagadnienie, wokół którego można prowadzić rozważania filozoficzne, również z zakresu etyki. Taką perspektywę przyjęli autorzy kolejnej książki publikowanej przez Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego w serii „Krótkie Wprowadzenie”.

Oddawana do rąk Czytelników praca Michaela Dunna i Tony'ego Hope'a *Etyka medyczna* jest książką szczególną z kilku względów. Przygotowali ją – jak każdy tom serii – znawcy przedmiotu, przed którymi postawiono zadanie, by tekst obejmował najistotniejsze kwestie, był interesujący, przystępny i nowoczesny. Tak się stało i mamy możliwość towarzyszenia Autorom książki w ich refleksjach nad etycznymi aspektami takich ważnych zjawisk jak eutanazja, wspomagana prokreacja i zaburzenia psychiczne, tradycyjnie kojarzonych z etyką medyczną czy bioetyką. Refleksja etyczna obejmuje ponadto zagadnienia mniej popularne, np. źródła i zasadność procedur stosowanych w placówkach służby zdrowia. Dunn i Hope postanowili pokazać etykę medyczną jako dyscyplinę „użyteczną”, a więc taką, której dorobek i narzędzia naukowe, w połączeniu z działaniami jej przedstawicieli, mogą służyć pomocą w rozwiązywaniu problemów praktyki medycznej i wspierać przy podejmowaniu decyzji w kontrowersyjnych kwestiach. Autorzy zwracają uwagę na kulturowy i historyczny kontekst badań i praktyki medycznej,

stawiając jednocześnie tezę, że nawet najszerszy przegląd zagadnień etycznych w obrębie medycyny nie będzie nigdy skończony, gdyż rozwój nauki i coraz powszechniejszy dostęp do informacji przyniosą kolejne kwestie, wymagające rozstrzygnięcia i pogłębionej refleksji etycznej.

W tym miejscu dochodzimy do najbardziej interesującego aspektu książki – zamiaru wyposażenia Czytelników w narzędzia przydatne (a w zasadzie niezbędne) do podejmowania w skomplikowanych sytuacjach decyzji, które byłyby słuszne i etycznie najbardziej uzasadnione. Publikacja nie daje bowiem gotowych recept, nie określa jednoznacznie, jakie decyzje i działania są etyczne, a jakie nie. Zwraca natomiast uwagę na konieczność uwzględniania kontekstu sytuacyjnego i kulturowego oraz interesów wielu różnych osób, których dobro powinno być brane pod uwagę w danych okolicznościach. Podkreśla rolę ostrożnego formułowania kategoriycznych sądów i dokonywania porównań. Dwa rozdziały książki przynoszą opis „narzędzi etycznego rozumowania”, które – zdaniem Autorów – można, a nawet trzeba wykorzystywać, podejmując trudne i skomplikowane decyzje, obarczone określonymi konsekwencjami, nieobojętne etycznie. Czytelnicy spodziewający się katalogu reguł postępowania właściwego pod względem etycznym mogą się poczuć rozczarowani brakiem takich elementów. Proponowana refleksja nad uwarunkowaniami każdej decyzji podejmowanej w kontekście praktyki medycznej uwzględnia nie tylko trudności, na jakie napotyka ją przedstawiciele zawodów medycznych, lecz także ciężącą na nich odpowiedzialność za różnorodne efekty i następstwa decyzji i działań.

Ważnymi kategoriami prowadzonych w książce rozważań są kategorie wartości i dobra. Mowa tu o wartościach, które nawet jeśli nie zostają wyraźnie wyartykułowane, zawsze leżą u podstaw wszystkich podejmowanych decyzji oraz przesadzają o „najlepszym interesie” osoby, której dotyczy postępowanie personelu medycznego. Nie sposób go pominąć, podejmując etycznie uzasadnione decyzje i działania. Kwestie te zostały uwidocznione w rozdziałach poświęconych eutanazji i wspomaganemu rozro-

dowi. Dla polskiego Czytelnika te dwa obszary mogą być szczególnie kontrowersyjne, zwłaszcza że dotyczący ich społeczny dyskurs często jest osadzony w nurcie religijnym. Autorzy książki – zgodnie ze swoim stanowiskiem – nie mówią, jak należy postąpić, ale wykorzystują „narzędzia etycznego myślenia” w procesie analizowania różnych wariantów możliwego postępowania i jego konsekwencji, pokazując przewrotność poszukiwania własnej moralnej czystości za cenę cudzego cierpienia.

„Najlepszy interes” staje się jednym z kluczowych zagadnień w przypadku osób z zaburzeniem psychicznym, a zwłaszcza z demencją, która może znacząco zmienić funkcjonowanie ludzi oraz prowokować pytania o ciągłość tożsamości jednostki, a w konsekwencji – o zasady postępowania dotyczące osób z demencją. Autorzy książki omawiają takie kwestie, odwołując się do użyteczności etyki medycznej, a więc pokazując, jak refleksja etyczna personelu (wspierana kompetencjami ekspertów z zakresu etyki medycznej) może kształtować obowiązujące procedury i praktykę instytucji opiekuńczych. W konsekwencji pozwala to we właściwych proporcjach uwzględniać dobro pensjonariuszy i osób otaczających je opieką.

Zaskakujące, a jednocześnie bardzo intrygujące mogą być dla polskiego Czytelnika rozważania poświęcone dystrybucji ograniczonych środków finansowych oraz regułom porządkującym podejmowanie decyzji w tym zakresie. Tradycyjnie podzielane przekonanie o „zdrowiu i życiu, które nie mają ceny” nabiera w tym kontekście innego znaczenia – nakłady na zdrowie można, a nawet trzeba analizować z punktu widzenia ich opłacalności i zakresu społecznych korzyści, jakie przyniosą.

Ważnym aspektem prowadzonych w książce rozważań jest odwołanie się do kontekstu społecznego i kulturowego, zwłaszcza w kwestiach związanych z respektowaniem praw pacjenta i uczestnika badań naukowych w medycynie. W Europie przywykliśmy do formularzy świadomej zgody i rozwiązań legislacyjnych, chroniących pacjentów i uczestników badań naukowych. Rozwiązania takie zakładają pełnię praw osób pełnoletnich do decydowania o sobie, a także konieczność uwzględniania

stanowiska osób małoletnich. M. Dunn i T. Hope zwracają uwagę na ograniczenia takich możliwości, związane z kulturową tradycją, co stwarza konieczność modyfikacji europejskich zasad w taki sposób, by jednocześnie respektować lokalne zasady i podmiotowość każdego z uczestników badania czy leczenia.

Prezentacja zagadnień etyki medycznej, dokonana przez Autorów, nie wyczerpuje tematu, co wynika z ogólnych założeń serii „Krótkie Wprowadzenie”, niemniej uwzględnili oni kwestie wynikające z szybkiego tempa rozwoju nauki oraz zmian populacyjnych. Zwrócili uwagę na to, że przyszłość będzie przynosić coraz to nowe wyzwania, wymagające rozstrzygnięć etycznych. Konieczność ich podejmowania i dokonywania rozstrzygnięć sprawia jednak, że bardziej przydatna od zamkniętej listy wskazówek i reguł może być umiejętność analizowania nowych sytuacji, a więc sprawne korzystanie z „narzędzi etycznego rozumowania”. Książka interesująco pokazuje, jak to robić. Ze względu na barwny język Autorów, ich poczucie humoru oraz odwoływanie się do konkretnych przykładów, sprawia także wrażenie lektury łatwej do czytania. Ocena starań tłumacza o zachowanie tych walorów tekstu należy do Czytelników.

Eleonora Bielańska-Batorowicz
Instytut Psychologii UŁ

Rozdział 1

Dlaczego etyka medyczna jest ekscytująca

Etyka medyczna zainteresuje osoby o różnych temperamentach: myśliciela i człowieka czynu, filozofa oraz zwyczajnych ludzi, zajmuje się bowiem niektórymi z wielkich moralnych pytań, np. ułatwianiem umierania i moralnością zabijania. Wprowadza nas w obszar polityki rozważając, jak powinny być dzielone środki na ochronę zdrowia (zwykle ograniczone) i w jaki sposób należy o tym decydować. Dotyczy także kwestii prawnych: czy zawsze lekarz dokonujący eutanazji popełnia zbrodnię i kiedy osoba z zaburzeniami psychicznymi może być leczona wbrew swej woli? Stawia nas także przed najważniejszą dla współczesnego świata kwestią właściwej relacji między państwami bogatymi i biednymi.

Współczesna etyka medyczna wymaga nowych wyborów moralnych i kwestionuje tradycyjny obraz nas samych. Klonowanie inspirowało twórców wielu filmów i wzbudzało liczne kontrowersje. Obecnie precyzyjną informację na temat naszego kodu genetycznego i związanych z nim zagrożeń zdrowotnych możemy uzyskać po badaniu próbki śliny. Rzeczywiście istnieje możliwość przekształcania naszego DNA. Technologie reprodukcyjne stawiają abstrakcyjne, wydawałoby się, pytanie: jak powinniśmy myśleć o prawach i korzyściach nienarodzonych, którzy, być może, nigdy nie będą istnieć? Takie dywagacje prowadzą poza obszar medycyny i skłaniają do rozważań o odpowiedzialności za przyszłość ludzkości.

Etyka medyczna zajmuje się zarówno zagadnieniami metafizycznymi, jak i niezmiernie praktycznymi. Poddaje oglądowi

nie tylko kwestie wielkie i ważne, lecz także te, wynikające z codziennej praktyki medycznej. Lekarze są uwikłani w życie swoich pacjentów, pełne etycznych napięć. Starsza kobieta z demencją cierpi na śmiertelną chorobę – czy należy ją leczyć w szpitalu, za pomocą wszystkich dostępnych medykamentów i technologii, czy raczej trzeba zadbać o jej komfort w domu? Rodzina nie jest zgodna w tej kwestii. Nic z tej historii nie trafi oczywiście na pierwsze strony gazet, ale – jak twierdzili Starzy Mistrzowie Audena¹ – zwykle rzeczy są ważne dla większości z nas, w długiej perspektywie czasu. Stosując etykę medyczną, musimy odwoływać się do teorii zaprawionej pewną dozą spekulacji, wykorzystywać wyobraźnię, jednocześnie kierując się praktycyzmem i skupiając się na podstawowych kwestiach, ważnych dla każdego z nas.

W ramach studiów medycznych i pielęgniarskich eksponuje się znaczenie właściwego wykorzystania wiedzy naukowej do podejmowania decyzji w praktyce klinicznej. Etyka medyczna wzmacnia ten nurt edukacji, podkreślając jednocześnie, że wartości stanowią najważniejszy element procesów decyzyjnych w ochronie zdrowia. Skoro naukowe i techniczne aspekty medycyny muszą być analizowane i oceniane w świetle dowodów, to podobnie powinny być traktowane założenia etyczne, wartości i stosowana argumentacja.

Isaiah Berlin, filozof i historyk kultury, rozpoczął swój esej o Tołstoju słowami: „W pismach greckiego poety Archilocha jest następujący werset: »Lis wiele wie, ale jeź wie jedną ważną rzecz«”. Kontynuując swoje rozważania, Berlin sugeruje, że to metaforyczne rozróżnienie lisa i jeża może oznaczać „jedną z najgłębszych różnic, dzielących pisarzy i myślicieli oraz – być może – istoty ludzkie w ogóle” (zob. rycina 1).

¹ Nawiązanie do wiersza W. H. Audena *Musée des Beaux Arts* (1938), w którym znajduje się wers: „About suffering they were never wrong, The Old Masters”; w tłum. polskim: „Co do cierpienia, ci Starzy Mistrzowie / Nie mylili się nigdy” (W. H. Auden, *Poezje*, tłum. J. M. Rymkiewicz, Kraków 1988) [wszystkie przypisy pochodzą od tłumacza].

1. Jesteś jeżem czy lisem?

Jeż reprezentuje tych, którzy odnoszą wszystko do centralnej koncepcji, czyli:

jednego, mniej lub bardziej spójnego, systemu, w ramach którego rozumują, myślą i czują – jednej uniwersalnej, organizującej wszystko zasady, w ramach której wszystko to, czym są i co mówią, ma znaczenie.

Lis reprezentuje

tych, którzy dążą do wielu, różnorodnych i często sprzecznych celów, w zasadzie nie powiązanych ze sobą, [...] [którzy] żyją, wykonują czynności, akceptują idee, które są raczej odśrodkowe niż dośrodkowe [...] zdobywają bardzo wiele doświadczeń [...] bez [...] próby dopasowania ich do [...] jakiegokolwiek jednej niezmienniej, uogólniającej [...] jednolitej wewnętrznej koncepcji.

Berlin jako przykłady jeży wymienia między innymi: Dantego, Platona, Dostojewskiego, Hegła i Prousta. Lisami, jego zdaniem, są: Szekspir, Herodot, Arystoteles, Montaigne i Joyce. Filozof twierdzi również, że Tolstoj był z natury lisem, który wierzył, że jest jeżem.